

การกระทำเพื่อป้องกันเพราะความสำคัญผิด

รองศาสตราจารย์เรืองยศ แสนภักดี

การกระทำเพื่อป้องกันเพราะความสำคัญผิด A Self-Defense as a Result of the Mistake

รองศาสตราจารย์เรืองยศ แสนภักดี*
Associate Professor Ruangyote Sanpakdee

บทคัดย่อ

การกระทำเพื่อป้องกันตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 68 เป็นเหตุยกเว้นความผิด กล่าวคือ ถึงแม้การกระทำจะครบองค์ประกอบความผิดทั้งองค์ประกอบภายนอกและองค์ประกอบภายใน แต่ถ้าเข้าหลักเกณฑ์ของการกระทำเพื่อป้องกันผู้กระทำย่อมไม่มีความผิดหรือเป็นการกระทำที่ได้โดยชอบด้วยกฎหมาย การกระทำเพื่อป้องกันเป็นการกระทำโดยเจตนาเพราะกระทำโดยประมาทเพื่อป้องกันไม่มี แต่อย่างไรก็ตาม ถ้าผู้กระทำมีเจตนาอันเกิดจากความสำคัญผิดในข้อเท็จจริง กล่าวคือ ความเป็นจริงไม่มีเหตุให้ต้องกระทำเพื่อป้องกันแต่ผู้กระทำสำคัญผิดว่ามีเหตุให้ต้องกระทำ ดังนี้ ตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 62 วรรคแรกให้ผู้กระทำได้รับประโยชน์จากความสำคัญผิดนั้น ผู้กระทำจึงไม่มีความผิดฐานกระทำโดยเจตนาเว้นแต่ถ้าความสำคัญผิดเกิดจากความประมาท มาตรา 62 วรรคสอง ก็ให้ผู้กระทำรับผิดในฐานกระทำโดยประมาท ในกรณีที่มีกฎหมายบัญญัติไว้ โดยเฉพาะว่าการกระทำนั้นผู้กระทำจะต้องรับโทษแม้กระทำโดยประมาท

คำสำคัญ: การกระทำเพื่อป้องกัน, ความสำคัญผิด

* อาจารย์ประจำหลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง; น.บ. (เกียรตินิยมอันดับสอง) มหาวิทยาลัยรามคำแหง; น.บ.ท. สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา; รป.ม. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. E-mail: chanikan.cs@gmail.com.

Lecturer in Master of Law at Faculty of Law, Ramkhamhaeng University; LL.B. (Second honor) Ramkhamhaeng University; Barrister at Law at Thai Bar Under the Royal Patronage; M.P.A. National Institute of Development Administration.

วันที่รับบทความ (received) 5 พฤษภาคม 2563, วันที่แก้ไขบทความ (revised) 14 มิถุนายน 2563, วันที่ตอบรับบทความ (accepted) 19 มิถุนายน 2563.

Abstract

Any act for self-defense according to section 68 of Criminal Law shall not be guilty. In other words, there is an act *us rea* and *mens rea* which is elements of criminal activity, however, if such act is a self-defense, the doer shall not be guilty. Moreover, any act for defending shall be made by intention because there is no self-defense for negligence. However, there is a circumstance that the doer commits a crime by mistake of facts. In other words, such fact does not really exist, but the doer understands mistakenly that it really exists. Therefore, such person shall not be guilty according to section 62 in the first paragraph of Criminal Law. However, if the mistake has occurred through the negligence of the offender, the doer shall be liable for committing the offence by negligence in case of law specifically provides that the doer shall be criminally liable for the act through committed by negligence.

Keywords: self-defense, mistake

1. บทนำ

โครงสร้างความรับผิดทางอาญาเป็นหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ บุคคลจะต้องรับผิดทางอาญา การกระทำต้องครบตามหลักเกณฑ์ ซึ่งโครงสร้างความรับผิดทางอาญาดังกล่าวได้แก่ **ประการแรก** การกระทำครบองค์ประกอบความผิดทั้งองค์ประกอบภายนอก คือ มีผู้กระทำ มีการกระทำ มีวัตถุที่มุ่งกระทำต่อองค์ประกอบภายใน คือ เจตนาหรือประมาทหรือไม่มีเจตนา กรณีที่มีกฎหมายบัญญัติให้ต้องรับผิดและผลสัมพันธกับการกระทำ เพราะบางกรณีถ้าผลไม่สัมพันธกับการกระทำก็จะเป็นความผิดสำเร็จ **ประการที่สอง** ไม่มีบทกฎหมายยกเว้นความผิด กล่าวคือ ถึงแม้การกระทำจะครบองค์ประกอบแต่ถ้ามีเหตุที่กฎหมายยกเว้นความผิดไว้ ผู้กระทำก็ย่อมไม่มีความผิด เช่น การกระทำเพื่อป้องกันตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 68 การทำแท้งโดยนายแพทย์ ตามกรณีที่บัญญัติไว้ในมาตรา 305 การแสดงความคิดเห็นหรือข้อความโดยสุจริตตามมาตรา 326 **ประการที่สาม** ไม่มีกฎหมายยกเว้นโทษ กล่าวคือ ถึงแม้การกระทำจะเป็นความผิดแต่มีกฎหมายยกเว้นโทษไว้ ผู้กระทำก็ไม่ต้องรับโทษทางอาญา เช่น การกระทำความผิดของผู้มีจิตบกพร่องตามมาตรา 65 การกระทำตามคำสั่งของเจ้าพนักงาน ตามมาตรา 70 การกระทำของสามีต่อภริยาหรือภริยากระทำต่อสามีในความผิดเกี่ยวกับทรัพย์บางกรณีตามมาตรา 71 วรรคแรก การกระทำความผิดด้วยความจำเป็นตามมาตรา 67 เป็นต้น

บทความนี้ผู้เขียนมุ่งหมายที่จะอธิบายถึงการกระทำเพื่อป้องกันซึ่งเป็นเหตุยกเว้นความผิดว่ามีหลักเกณฑ์ที่สำคัญอย่างไรบ้าง มีคนจำนวนไม่น้อยที่เมื่อกล่าวถึงเรื่องการกระทำเพื่อป้องกันก็มักจะถามว่าป้องกันเกินกว่าเหตุหรือไม่ ซึ่งมักจะไม่ได้ถูกตั้งคำถาม เพราะในเบื้องต้นต้องพิจารณาก่อนว่าจะอ้างป้องกันได้หรือไม่ คือ เข้าตามหลักเกณฑ์ของการป้องกันหรือไม่ ถ้าเข้าตามหลักเกณฑ์แล้วจึงค่อยพิจารณาต่อไปว่า เป็นการป้องกันพอสมควรแก่เหตุหรือเกินกว่าเหตุ

การกระทำเพื่อป้องกันตามมาตรา 68 ต้องเป็นการกระทำโดยเจตนาตามมาตรา 59 วรรคสอง และผู้กระทำมีเจตนาพิเศษในการกระทำเพื่อป้องกัน ในบางกรณีตามข้อเท็จจริงที่มีอยู่จริงไม่มีเหตุที่ผู้กระทำจะต้องกระทำเพื่อป้องกัน เช่น ไม่มีภัยอันตรายมาประทุษร้ายต่อผู้กระทำแต่ผู้กระทำสำคัญผิดหรือเข้าใจผิดว่า มีเหตุให้ต้องกระทำเพื่อป้องกันจึงได้ลงมือกระทำตามที่ตนสำคัญผิด ดังนี้ มีปัญหาในทางกฎหมายว่า ผู้กระทำจะยกเอาความสำคัญผิดมาเป็นประโยชน์หรือเป็นคุณกับตนว่าการกระทำนั้นไม่เป็นความผิดได้หรือไม่

2. การกระทำเพื่อป้องกัน

บุคคลย่อมมีสิทธิในชีวิต ร่างกาย ชื่อเสียงและทรัพย์สิน การคุ้มครองสิทธิดังกล่าวเป็นหน้าที่ของรัฐที่จะต้องปกป้องสิทธิของประชาชน แต่ในบางกรณีมีเหตุอันเกิดในทันทีทันใด ครั้นจะรอให้เจ้าหน้าที่ของรัฐมาปกป้องคุ้มครองก็จะไม่ทันกาล กฎหมายจึงอนุญาตให้บุคคลนั้นใช้สิทธิกระทำการเพื่อป้องกันได้ หรือการใช้บังคับกฎหมายด้วยตนเองประการหนึ่ง (Self-defense is a type of enforcement of the Law)¹ ส่วนการที่บุคคลใดจะอ้างว่ากระทำเพื่อป้องกันได้ การกระทำนั้นก็ต้องเข้าตามหลักเกณฑ์ของกฎหมายในเรื่องป้องกัน จึงจะได้รับยกเว้นความผิด

ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 68 บัญญัติว่า “ผู้ใดจำต้องกระทำเพื่อป้องกันสิทธิของตนหรือของผู้อื่นให้พ้นอันตรายซึ่งเกิดจากการประทุษร้ายอันละเมิดต่อกฎหมาย และเป็นอันตรายที่ใกล้จะถึง ถ้าได้กระทำพอสมควรแก่เหตุ การกระทำนั้นเป็นการป้องกันโดยชอบด้วยกฎหมาย ผู้นั้นไม่มีความผิด”

จากบทบัญญัติมาตรา 68 ดังกล่าว การกระทำเพื่อป้องกันที่ต้องเข้าตามหลักเกณฑ์ ดังนี้

2.1 มีภัยอันตรายซึ่งเกิดจากการประทุษร้ายอันละเมิดต่อกฎหมาย

การกระทำเพื่อป้องกันก็เพราะมีภัยอันตรายที่จะเกิดกับชีวิต ร่างกาย ชื่อเสียงหรือทรัพย์สินของผู้นั้นซึ่งเป็นสิทธิของบุคคลที่กฎหมายคุ้มครอง โดยภัยอันตรายดังกล่าวต้องเกิดจากการประทุษร้ายอันละเมิดต่อกฎหมาย ดังนั้นถ้าภัยอันตรายไม่ได้เกิดจากการละเมิดต่อกฎหมายหรือไม่ได้เกิดจากการทำผิดกฎหมาย ก็จะไม่อ้างกระทำเพื่อป้องกันไม่ได้

ตัวอย่าง เอกกับโทพักอยู่ในห้องเดียวกัน คืนเกิดเหตุเอกนอนละเมอคว่ำปิ่นเลี้ยงจะยิงโท โทก็รู้ว่าเอกนอนละเมอ แต่สภาพห้องคับแคบไม่สามารถจะหลีกเลี่ยงให้พ้นภัยอันตรายได้ จึงใช้ปิ่นยิงเอจนถึงแก่ความตาย ดังนี้โทจะอ้างว่ากระทำเพื่อป้องกันไม่ได้ เพราะถึงแม้จะมีภัยอันตรายอันใกล้จะถึงและไม่สามารถจะหลีกเลี่ยงได้ แต่ก็ไม่มีภัยอันตรายอันละเมิดกฎหมายที่จะเกิดกับโทเนื่องจากไม่มีการกระทำตามกฎหมายของเอก การนอนละเมอไม่อยู่ภายใต้บังคับสภาพของจิตใจจึงไม่เป็นการกระทำเมื่อไม่มีการกระทำการละเมิดกฎหมายก็ย่อมไม่มี (กรณีนี้โทอ้างกระทำด้วยความจำเป็นได้)²

¹ Johannes Andenaes, *The General Part of the Criminal Law of Norway* (London: Sweet & Maxwell, 1965), p. 153. อ้างถึงใน เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์, *คำอธิบายกฎหมายอาญา ภาค 1* (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2543), หน้า 266.

² ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 67 “ผู้ใดกระทำความผิดด้วยความจำเป็น...

(2) เพราะเพื่อให้ตนเองหรือผู้อื่นพ้นจากภัยอันตรายที่ใกล้จะถึงและไม่สามารถหลีกเลี่ยงให้พ้นโดยวิธีอื่นได้...”

การละเมิดกฎหมาย³ ไม่ว่าจะ เป็นกฎหมายแพ่งหรือกฎหมายอาญาก็ได้ และกรณีละเมิดกฎหมายอาญาจะเป็นการกระทำโดยเจตนาหรือประมาท ก็ถือว่าเป็นการละเมิดกฎหมายได้ทั้งสิ้น

ชายผู้เป็นสามีฆ่าภรรยาและชายผู้ตายขณะร่วมประเวณีกัน ถือว่าเป็นการป้องกันเกียรติยศพอสมควรแก่เหตุ (คำพิพากษาฎีกาที่ 378/2479)

จากตัวอย่างคำพิพากษาฎีกานี้เห็นได้ว่า การที่ชายผู้ร่วมประเวณีกับภรรยาของผู้อื่นเป็นการละเมิดต่อกฎหมายแพ่ง และการทำชู้ก็เป็นภยันตรายที่ประทุษร้ายต่อเกียรติยศและชื่อเสียงของชายผู้เป็นสามี ศาลจึงให้สามีอ้างว่ากระทำเพื่อป้องกันได้

มารดาลืมบุตรไว้ในรถและบุตรกำลังจะขาดอากาศหายใจ ผู้อื่นพบเห็นเหตุการณ์จึงทุบกระจกรถเพื่อช่วยเหลือบุตรไม่ให้ได้รับอันตราย ดังนี้เห็นได้ว่ามารดาละเมิดกฎหมายซึ่งเป็นการกระทำโดยประมาท ผู้ซึ่งทุบกระจกรถเพื่อช่วยเหลือบุตรจึงอ้างว่ากระทำเพื่อป้องกันบุตรนั้นได้

บางกรณีผู้ที่มาก่อภยันตรายกระทำด้วยความจำเป็น แต่ตามมาตรา 67 ก็เพียงยกเว้นโทษให้ ภยันตรายที่ก่อขึ้นจึงเป็นการละเมิดกฎหมายอยู่ดี หากผู้ถูกประทุษร้ายกระทำตอบโต้ต่อบุคคลผู้ก่อภัยก็ย่อมอ้างกระทำเพื่อป้องกันได้

ตัวอย่าง หนึ่งใช้อาวุธขู่บังคับสองให้ทำร้ายสาม สองกลัวจึงจะทำร้ายสามและสามก็เลยทำร้ายสองจนได้รับอันตรายแก่กายหรือจิตใจ ดังนี้เห็นได้ว่าถึงแม้สองจะทำร้ายสามเพราะถูกหนึ่งบังคับ สองก็กระทำด้วยความจำเป็นตามมาตรา 67 (1) ซึ่งตามกฎหมายการกระทำของสองยังเป็นการผิด เพียงแต่ไม่ต้องรับโทษเท่านั้น ดังนั้นการที่สองจะทำร้ายสามจึงเป็นภยันตรายซึ่งเกิดจากประทุษร้ายอันละเมิดต่อกฎหมายที่จะเกิดกับสาม สามจึงอ้างกระทำเพื่อป้องกันได้

การละเมิดกฎหมาย จะต้องเป็นการกระทำของบุคคล สัตว์ไม่สามารถละเมิดกฎหมายได้ แต่อย่างไรก็ตามถ้าสัตว์มีเจ้าของและสัตว์ก่อก่อภยันตรายขึ้นก็ถือว่าเป็นการละเมิดกฎหมายได้เช่นกัน โดยถือว่าเจ้าของสัตว์เป็นผู้ละเมิดกฎหมาย⁴

ตัวอย่าง เสือซึ่งเป็นสัตว์ดุร้ายไม่มีเจ้าของวิ่งไล่จะกัดแดงแดงไม่สามารถจะหลบหนีได้จึงใช้ปืนยิงเสือดตาย ดังนี้แดงจะอ้างว่ากระทำเพื่อป้องกันไม่ได้ เพราะเสือ (เป็นสัตว์) ไม่ได้ละเมิดต่อกฎหมาย (แต่แดงอ้างกระทำด้วยความจำเป็นตามมาตรา 67 ได้)

จากข้อเท็จจริงตามตัวอย่างข้างต้นถ้าเสือนี้อาศัยเจ้าของ ดังนี้แดงอ้างว่ากระทำเพื่อป้องกันได้ เพราะภยันตรายเกิดจากการประทุษร้ายอันละเมิดต่อกฎหมาย โดยเจ้าของเสือเป็นผู้ละเมิดต่อ

³ เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์, เรื่องเดิม, หน้า 269.

⁴ ดูประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 377 มาตรา 394 มาตรา 395, ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 433, และ เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์, เรื่องเดียวกัน, หน้า 270-271.

กฎหมายตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 377 และประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 433 นั้นเอง

2.2 เป็นภยันตรายอันใกล้จะถึง

ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วว่ากรณีมีภยันตรายที่ประทุษร้ายต่อสิทธิของบุคคลและเป็นภยันตรายที่เกิดขึ้นทันที ประชาชนไม่สามารถจะขอความช่วยเหลือจากเจ้าหน้าที่ของรัฐเพื่อจะมากำป้องกันคุ้มครองได้ทันทีที่ กฎหมายจึงอนุญาตให้ประชาชนแต่ละคนกระทำการเพื่อป้องกันได้ ดังนั้นถ้าภยันตรายยังอยู่ห่างไกลก็ดี หรือภยันตรายนั้นได้ผ่านพ้นไปแล้วก็จะอ้างว่ากระทำเพื่อป้องกันไม่ได้

ภยันตรายอันใกล้จะถึง หมายถึง ภยันตรายที่กำลังจะเกิดขึ้นเฉพาะหน้าหรือภยันตรายที่เกิดขึ้นนั้นยังคงอยู่

ตัวอย่าง ผู้เสียหายเดินเข้ามาหาจำเลยพร้อมเงื้อมมือจะตบ ถือเป็นภยันตรายที่ใกล้จะถึงและไม่มีทางหลีกเลี่ยงได้ แม้จำเลยมีอายุน้อยกว่าและมีรูปร่างใหญ่กว่าผู้เสียหายก็ตาม แต่จำเลยผลักผู้เสียหายในระยะประชิดเพื่อป้องกันตัวเพียงครั้งเดียว และบังเอิญเป็นเหตุให้ผู้เสียหายล้มหายหลังลงกับพื้น ทำให้กระดูกสันหลังแตกยุบ ทั้งจำเลยไม่ได้ตามไปทำร้ายผู้เสียหายซ้ำอีก การกระทำของจำเลยเป็นการป้องกันพอสมควรแก่เหตุ จึงไม่มีความผิดตามมาตรา 68 (คำพิพากษาฎีกาที่ 337/2559)

กรณีภยันตรายเกิดขึ้นและยังคงอยู่ ดังเช่น ผู้ตายตามไปทันจำเลยระหว่างทางพร้อมกับพูดทำนองว่าตายไปข้างหนึ่งและเข้าไปชกตอยแล้วชกมีตอออกจากข้างหลังจะแทงทำร้ายจำเลยก่อนจำเลยยอมมีสิทธิป้องกันตนเองได้ ถึงแม้จำเลยจะแย่งมีดจากมือผู้ตายได้แล้วก็มีไขว่หาภยันตรายที่จะเกิดแก่จำเลยจากผู้ตายได้ผ่านพ้นหรือสิ้นสุดไป เพราะผู้ตายมีรูปร่างสูงใหญ่และกำยำกว่าจำเลยซึ่งขาข้างซ้ายพิการใส่ขาเทียม โอกาสที่ผู้ตายจะแย่งมีดคืนจากจำเลยก็ยังมีอยู่ ซึ่งหากผู้ตายแย่งมีดคืนจากจำเลยมาได้ก็น่าเชื่อได้ว่าผู้ตายจะต้องแทงทำร้ายจำเลยจนได้รับอันตรายถึงชีวิตได้ มิฉะนั้นผู้ตายคงไม่ตามไปหาเรื่องจำเลยอีก การที่จำเลยใช้มีดแทงผู้ตายจึงเป็นการป้องกันพอสมควรแก่เหตุ (คำพิพากษาฎีกาที่ 8345/2544) นอกจากนี้ กรณีการประทุษร้ายต่อทรัพย์ก็มีข้อเท็จจริงที่ศาลวินิจฉัยว่า ภยันตรายที่เกิดขึ้นยังคงมีอยู่ เช่น จำเลยทำร้ายร่างกายผู้ที่เอาสร้อยคอของจำเลยไปเพื่อติดตามเอาสร้อยคืนในทันที ถือเป็นป้องกัน (คำพิพากษาฎีกาที่ 729/2541)

โดยสรุปภยันตรายอันเกิดจากการประทุษร้ายที่จะอ้างเป็นเหตุกระทำเพื่อป้องกันได้ จะต้องเป็นภยันตรายที่กำลังจะเกิดขึ้นเฉพาะหน้าหรือภยันตรายที่เกิดขึ้นยังคงมีอยู่ ถ้าภยันตรายนั้นได้ผ่านพ้นไปแล้วหรือสิ้นสุดลงแล้วจะอ้างป้องกันไม่ได้ แต่ถ้าภยันตรายนั้นเป็นการข่มเหง

อย่างร้ายแรงด้วยเหตุอันไม่เป็นธรรม ก็สามารถกระทำโดยบันดาลโทษตามมาตรา 72 ได้⁵ เช่น อ. ยิ่งจำเลยก่อน 1 นัด การที่จำเลยยิ่งไปที่ อ. 1 นัด ย่อมเป็นการป้องกันโดยชอบด้วยกฎหมาย แต่เมื่อ อ. วิ่งหนีไปแล้ว ถือว่าเหตุที่จะป้องกันย่อมหมดไป การที่จำเลยวิ่งไล่ตามไปยิง อ. ไม่เป็นการป้องกัน แต่เป็นการกระทำที่ต่อเนื่องจากการที่ อ. ยิ่งจำเลยก่อน ถือเป็นการข่มเหงอย่างร้ายแรงด้วยเหตุอันไม่เป็นธรรม การกระทำของจำเลยในครั้งหลังจึงเป็นการกระทำโดยบันดาลโทษตามมาตรา 72 (คำพิพากษาฎีกาที่ 6370/2554)

อีกประเด็นที่น่าพิจารณาคือ เมื่อมีภยันตรายอันใกล้จะถึงและผู้กระทำสามารถจะหลบหนีหรือหลีกเลี่ยงได้แต่ไม่หลบหนีกลับกระทำต่อผู้ก่อภัย ดังนี้จะอ้างป้องกันได้หรือไม่ ในประเด็นนี้จะเห็นว่าตัวผู้ก่อภัยเป็นสาเหตุเริ่มต้นก่อนที่จะก่อภัยขึ้น ดังนั้นผู้กระทำจึงไม่มีหน้าที่ต้องหลบหนีเพื่อให้ตนพ้นจากภยันตรายจากตัวผู้ก่อภัย การกระทำต่อตัวผู้ก่อภัยจึงสามารถอ้างป้องกันได้⁶

ผู้ตายเมาสุราทำหายจำเลยให้มาต่อสู้กัน จำเลยไม่สู้ ผู้ตายก็ถือมีดดาบปลายแหลมลุยน้ำข้ามคลองจะเข้าไปฟันจำเลยถึงในบ้าน แม้จำเลยจะเห็นผู้ตายอยู่ก่อนและอาจหลบหนีได้ แต่ก็ไม่มี ความจำเป็นที่ผู้มีส่วนถือครอบครองเคหสถานของตนโดยชอบจะต้องหนีผู้กระทำผิดกฎหมาย ดังนี้การที่จำเลยใช้ปืนยิงผู้ตาย 1 นัด ขณะผู้ตายอยู่ห่างจากโรงเรือนจำเลยถึง 2 วา นั้น ถือว่าเป็นการป้องกันชีวิตพอสมควรแก่เหตุ (คำพิพากษาฎีกาที่ 769/2504)

การป้องกันล่วงหน้า ตามมาตรา 68 ภยันตรายซึ่งเกิดจากการประทุษร้ายที่จะอ้างกระทำเพื่อป้องกันได้ต้องเป็นภยันตรายที่ใกล้จะถึง จึงมีปัญหว่าถ้าผู้กระทำได้กระทำการไว้ล่วงหน้าเพื่อป้องกันแล้วจะอ้างว่าเป็นการป้องกันโดยชอบด้วยกฎหมายอันเป็นเหตุยกเว้นความผิดได้หรือไม่ เช่น เจ้าของบ้านอยู่ในชุมชนที่มีผู้ร้ายชุกชุมมีการเข้าลักทรัพย์ในบ้านของคนในชุมชนบ่อยครั้ง เจ้าของบ้านจึงเส้นลวดไว้อรอบรั้วบ้านแล้วปล่อยกระแสไฟฟ้าไว้เพื่อป้องกันไม่ให้คนร้ายปีนรั้วเข้าทำการลักทรัพย์ในบ้าน เป็นต้น เกี่ยวกับเรื่องนี้การพิจารณาว่าเป็นการป้องกันได้หรือไม่ **ประการแรก** ก็ให้พิจารณาว่า ถ้าไม่มีการป้องกันไว้ล่วงหน้าในเวลาต่อมาจะมีภยันตรายอันเกิดจากการประทุษร้ายอันละเมิดต่อกฎหมายจะเกิดขึ้นหรือไม่ ถ้าจะมีภยันตรายเกิดขึ้นได้ ก็สามารถอ้างป้องกันได้ **ประการที่สอง** พิจารณาว่า ถ้าผู้กระทำอยู่ในที่เกิดเหตุขณะที่มีภยันตราย ผู้กระทำจะมีสิทธิกระทำการเพื่อป้องกันได้หรือไม่ ถ้ามีสิทธิกระทำได้ก็อ้างป้องกันได้⁷ จำเลยเก็บของไว้ในโรงเก็บ

⁵ มาตรา 72 บัญญัติว่า “ผู้ใดบันดาลโทษโดยถูกข่มเหงอย่างร้ายแรง ด้วยเหตุอันไม่เป็นธรรม จึงกระทำความผิดต่อผู้ข่มเหงในขณะนั้น ศาลจะลงโทษผู้นั้นน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับความผิดนั้นเพียงใดก็ได้.”

⁶ เกียรติขจร วังนะสวัสดิ์, เรื่องเดิม, หน้า 279.

⁷ สหรัฐ กิติศุภการ, **หลักและคำพิพากษากฎหมายอาญา** (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อมรินทร์, 2561), หน้า 148.

⁸ เกียรติขจร วังนะสวัสดิ์, เรื่องเดิม, หน้า 281.

ของในสวนของจำเลย ตำบลที่เกิดเหตุมีคนร้ายชุกชุม ผู้ตายกับพวกบุกกรุกเข้าไปในเวลาวิกาลโดยเจตนา จะลักทรัพย์ผู้ตายถูกเส้นลวดที่จำเลยซึ่งปล่อยกระแสไฟฟ้าไว้ที่โรงเก็บของจนถึงแก่ความตาย จำเลยมีสิทธิทำร้ายผู้ตายกับพวกเพื่อป้องกันทรัพย์สินได้ การกระทำของจำเลยเป็นการป้องกันพอสมควรแก่เหตุ จึงไม่มีความผิด (คำพิพากษาฎีกาที่ 1923/2519) ข้อเท็จจริงตามคำพิพากษานี้ ผู้ตายเป็นคนร้าย บุกกรุกเข้าไปลักทรัพย์ของจำเลย จึงเห็นได้ว่า มีภัยอันตรายเกิดจากการประทุษร้ายอันละเมิดกฎหมายที่จะเกิดแก่ทรัพย์สินของจำเลย ศาลจึงวินิจฉัยว่าจำเลยกระทำเพื่อป้องกันได้ เพราะถ้าจำเลยไม่กระทำการป้องกันล่วงหน้าในที่สุดก็จะมีอันตรายเกิดขึ้นและถ้าไม่มีการป้องกันล่วงหน้าไว้ ขณะเกิดเหตุถ้าจำเลยอยู่ในที่เกิดเหตุก็ย่อมมีสิทธิกระทำการเพื่อป้องกันทรัพย์สินได้อยู่ดี

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้จะมีการกระทำเพื่อป้องกันล่วงหน้าไว้ แต่ถ้าไม่มีภัยอันตรายอันเกิดจากการประทุษร้ายอันละเมิดกฎหมายที่จะเกิดขึ้นผู้กระทำก็อ้างป้องกันไม่ได้เพราะไม่มีเหตุให้ป้องกัน ผู้กระทำก็ยังมีความผิดอยู่ดี เช่น ผู้ตายเป็นเด็กหญิงและเป็นหลานของจำเลย เรียนหนังสืออยู่ที่วัดซึ่งจำเลยเป็นครูอยู่ มีบ้านอยู่ติดกัน จำเลยซึ่งลวดเส้นเดียวและเล็กไว้ในบริเวณบ้านและปล่อยกระแสไฟฟ้าไปตามเส้นลวดนั้น เมื่อเวลาจวนสว่างผู้ตายเข้าไปในเขตรั้วบ้านจำเลยและมาถูกสายลวดของจำเลยจึงถึงแก่ความตาย ดังนี้ถือไม่ได้ว่าการกระทำของจำเลยดังกล่าวเป็นการป้องกันสิทธิของตนโดยชอบด้วยกฎหมาย จำเลยจึงมีความผิดฐานทำร้าย จนเป็นเหตุให้ผู้อื่นถึงแก่ความตายหรือฆ่าคนตายโดยไม่เจตนา ตามมาตรา 290 (คำพิพากษาฎีกาที่ 32/2510) นอกจากนี้ก็มีคดีที่ศาลตัดสินทำนองเดียวกันคือ คำพิพากษาฎีกาที่ 4884/2528 ผู้ตายเข้าไปในบริเวณบ่อปลาของนายจ้างจำเลย เพื่อจะเกี่ยวหญ้า จำเลยไม่มีสิทธิทำร้ายผู้ตาย เมื่อจำเลยขึ้นเส้นลวดไว้ภายในรั้วลวดหนามที่ล้อมรอบบริเวณบ่อเลี้ยงปลาของนายจ้างและปล่อยกระแสไฟฟ้าเข้าไปตามลวดนั้น ผู้ตายมาถูกสายลวดถึงแก่ความตาย ดังนี้ การกระทำของจำเลยไม่เป็นการป้องกันสิทธิของผู้อื่นโดยชอบด้วยกฎหมาย จำเลยมีความผิดตามมาตรา 290

2.3 ผู้กระทำการเพื่อป้องกันสิทธิของตนหรือของผู้อื่นให้พ้นจากภัยอันตราย

2.3.1 ต้องกระทำโดยเจตนา กระทำเพื่อป้องกันต้องเป็นการกระทำโดยเจตนาตามมาตรา 59 วรรคสอง คือ ผู้กระทำรู้สำนึกในการที่กระทำและขณะเดียวกันผู้กระทำประสงค์ต่อผลหรือยอมเสี่ยงเห็นผลของการกระทำนั้น ดังนั้นถ้าเป็นการกระทำโดยประมาทก็จะอ้างกระทำเพื่อป้องกันไม่ได้ เช่น จำเลยเอาอาวุธปืนออกมาขู่ผู้ตาย และจำเลยทำปืนลั่นโดยประมาทถูกผู้ตายถึงแก่ความตาย ไม่ใช่เป็นการกระทำโดยเจตนา การกระทำของจำเลยจึงมิใช่เป็นการป้องกันตามมาตรา 68 (คำพิพากษาฎีกาที่ 96/2529) นอกจากนี้เจตนาโดยผลของกฎหมายคือกระทำโดยพลาดตาม

มาตรา 60⁹ เป็นการกระทำต่อบุคคลหนึ่งเพื่อป้องกันแต่ผลร้ายที่เกิดแก่อีกบุคคลหนึ่ง ผู้กระทำสามารถอ้างกระทำเพื่อป้องกันได้เช่นเดียวกัน¹⁰ เพราะการกระทำโดยพลาดตามมาตรา 60 เป็นเจตนาโอน กล่าวคือ ผู้กระทำมีเจตนาต่อบุคคลแรกเช่นไร เจตนาที่นั้นยอมโอนไปสู่ผู้ซึ่งได้รับผลร้ายด้วยเช่นเดียวกัน เช่น หนึ่งเลี้ยงปืนจะยิงสอง สองจึงใช้ปืนยิงหนึ่งเพื่อป้องกัน กระสุนปืนไม่ถูกหนึ่งแต่ถูกสามถึงแก่ความตาย ดังนี้กรณีสามที่ตายสองสามารถอ้างได้ว่ากระทำเพื่อป้องกันตามมาตรา 68 ประกอบมาตรา 60

2.3.2 กระทำโดยมีเจตนาเพื่อป้องกัน การป้องกันนอกจากจะมีเจตนาธรรมดาแล้ว ผู้กระทำต้องมีเจตนาพิเศษหรือมูลเหตุจูงใจในการกระทำ “เพื่อป้องกันด้วย” ดังนั้น ถ้าขาดเจตนาพิเศษดังกล่าวก็จะไม่เข้าหลักเกณฑ์ของการป้องกันตามมาตรา 68 เช่น จำเลยชิงเส้นลวดรอบที่ตักกล้าข้าวเพื่อป้องกันมิให้หนูเข้าไปกินเมล็ดกล้าข้าว ผู้ตายเข้าไปหากบแล้วถูกกระแสไฟฟ้าที่จำเลยปล่อยมาตามเส้นลวดจนถึงแก่ความตาย ถือว่าจำเลยมีเจตนาทำร้ายผู้ตายซึ่งเป็นเจตนาโดยยอมเล็งเห็นผลตามมาตรา 59 วรรคสอง จำเลยจึงมีความผิดตามมาตรา 290 (คำพิพากษาฎีกาที่ 1429/2520) จะเห็นได้ว่าข้อเท็จจริงตามคดีนี้จำเลยไม่มีเจตนาพิเศษกระทำเพื่อป้องกันตามกฎหมาย เพราะการป้องกันต้องกระทำการป้องกันเพื่อให้พ้นจากภัยอันตรายที่เกิดจากการประทุษร้ายอันละเมิดกฎหมายคือภัยอันตรายจากการกระทำของบุคคล แต่จำเลยกระทำโดยมีเจตนาป้องกันหนูที่จะเข้ามากินเมล็ดกล้าเท่านั้น ศาลฎีกาจึงวินิจฉัยว่า การกระทำของจำเลยเป็นความผิดจะอ้างป้องกันตามมาตรา 68 ไม่ได้ หรืออีกตัวอย่างหนึ่ง เช่น หนึ่งเจตนาฆ่าสองจึงยกปืนเล็งไปที่สอง สองไม่รู้ตัวหนึ่งจะยิงตน แต่สองมีเจตนาฆ่าสามจึงใช้ปืนยิงไปที่สาม กระสุนปืนแฉลบถูกหนึ่งถึงแก่ความตาย ดังนี้ เป็นการกระทำโดยพลาดตามมาตรา 60 ซึ่งกฎหมายถือว่าสองมีเจตนาฆ่าหนึ่งผู้ได้รับผลร้ายด้วย แต่ถึงแม้หนึ่งจะมีเจตนาฆ่าสองและสองมีเจตนาฆ่าหนึ่งตามมาตรา 60 สองก็อ้างป้องกันไม่ได้เพราะสองไม่มีเจตนาพิเศษในการกระทำเพื่อป้องกัน กรณีหนึ่งที่ถึงแก่ความตายสองมีความผิดฐานฆ่าคนตายโดยเจตนาตามมาตรา 288 ประกอบมาตรา 60

2.3.3 กระทำต่อตัวผู้ก่อภัย ภัยอันตรายซึ่งประทุษร้ายเกิดจากการละเมิดกฎหมาย กล่าวคือ เกิดจากการกระทำผิดกฎหมายของบุคคล ดังนั้นการกระทำเพื่อป้องกันก็ต้องกระทำต่อบุคคลผู้ก่อภัยหรือในกรณีบุคคลใดใช้สัตว์เป็นเครื่องมือในการก่อภัยการกระทำต่อสัตว์นั้นก็ยิ่งถือว่าเป็นการกระทำต่อผู้ก่อภัยเช่นกัน ถ้าไปกระทำต่อบุคคลที่สามจะอ้างป้องกันไม่ได้ เช่น หนึ่งใช้ปืนไล่ยิงสอง สองกลัวจะถูกยิง จึงจะหลบหนีเข้าบ้านของสาม สามไม่ยอมให้เข้าบ้าน สองจึงใช้กำลัง

⁹มาตรา 60 บัญญัติว่า “ผู้ใดเจตนาที่จะกระทำต่อบุคคลหนึ่ง แต่ผลของการกระทำเกิดแก่อีกบุคคลหนึ่ง โดยพลาดไป ให้ถือว่าผู้นั้นกระทำโดยเจตนาแก่บุคคลผู้ซึ่งได้รับผลร้ายจากการกระทำนั้น...”

¹⁰เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์, เรื่องเดิม, หน้า 282.

ทำร้ายสาม ดังนี้ ถึงแม้การที่หนึ่งใช้ปืนไล่ยิงสองจะเป็นอันตรายอันละเมิดกฎหมายและเป็นอันตรายอันใกล้จะถึง แต่การที่สองทำร้ายสาม สองจะอ้างกระทำเพื่อป้องกันไม่ได้ เพราะสามไม่ใช่ผู้ก่อภัย สองจึงมีความผิดฐานทำร้ายร่างกายสามตามมาตรา 295 แต่ไม่ต้องรับโทษ โดยอ้างกระทำด้วยความจำเป็นตามมาตรา 67 (2) ข้อเท็จจริงตามตัวอย่างนี้ถ้าสองใช้ปืนยิงหนึ่ง สองสามารถอ้างกระทำเพื่อป้องกันได้เพราะหนึ่งเป็นผู้ก่อภัย (ถ้าสามทำร้ายสองเพื่อไม่ให้สองบุกรุกเข้าบ้านสามก็ย่อมอ้างป้องกันได้เช่นกัน เพราะสองเป็นผู้ก่อภัยต่อสาม ถึงแม้การกระทำของสองจะอ้างกระทำด้วยความจำเป็นแต่ก็เป็นอันตรายที่เกิดจากการประทุษร้ายอันละเมิดกฎหมายที่จะเกิดกับสาม เพราะการกระทำด้วยความจำเป็นยังเป็นความผิดเพียงแต่ได้รับยกเว้นโทษเท่านั้น)

กรณีผู้ก่อภัยใช้ผู้อื่นเป็นเครื่องมือแต่ผู้อื่นไม่มีการกระทำตามกฎหมาย การกระทำต่อผู้ที่ถูกใช้เป็นเครื่องมือก็สามารถอ้างกระทำเพื่อป้องกันได้¹¹ เพราะการใช้ผู้อื่นเป็นเครื่องมือโดยผู้อื่นไม่มีการกระทำก็ถือว่าเป็นการกระทำโดยทางตรง¹²ของผู้ที่ใช้ผู้อื่นนั่นเอง เช่น เอกต้องการฆ่าโทจึงสะกดจิตแดงให้ใช้ปืนยิงโท ขณะที่แดงเล็งปืนจะยิงโท โทใช้ปืนยิงแดงจนถึงแก่ความตาย ดังนี้ โทก็สามารถอ้างกระทำเพื่อป้องกันได้ เพราะแดงถูกสะกดจิตไม่อยู่ภายใต้บังคับของสภาพจิตใจ จึงไม่ถือเป็นการกระทำของแดงแต่เป็นการกระทำโดยทางตรงของเอก แแดงจึงเปรียบเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งของเอกในการฆ่าโทเท่านั้น

2.3.4 ผู้กระทำเองหรือผู้อื่นมีสิทธิที่จะป้องกัน กฎหมายให้สิทธิบุคคลในการที่จะกระทำเพื่อป้องกันตนเองหรือกระทำเพื่อป้องกันบุคคลอื่นก็ได้ เพียงแต่บุคคลนั้นก็ดี หรือบุคคลอื่นดังกล่าวก็ดี จะต้องมิสิทธิในการป้องกันตนเอง ถ้าไม่มีสิทธิที่จะป้องกันก็จะอ้างกระทำเพื่อป้องกันไม่ได้ กรณีที่ทำให้บุคคลไม่มีสิทธิป้องกันได้แก่

ผู้ก่อภัยขึ้นก่อน เมื่อตนเป็นต้นเหตุ คือเป็นผู้ก่อภัยขึ้นก่อนแล้วจะอ้างสิทธิตามกฎหมายในการป้องกันไม่ได้ เช่น จำเลยได้ใช้ปืนยิงผู้ตายเนื่องมาจากจำเลยเป็นฝ่ายทำทนายให้ผู้ตายออกไปยิงกับจำเลย จำเลยจะอ้างกระทำเพื่อป้องกันหาได้ไม่ (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 49/2529) การที่จำเลยใช้มือข้างหนึ่งเกาะรถยนต์และถ่ายปัสสาวะรดตรงท้ายประตูด้านขวา ปัสสาวะย่อมจะต้องถูกรถยนต์ไม่มากนักน้อย การกระทำของจำเลยที่ใช้รถยนต์ของผู้อื่นเป็นที่กำบังในการถ่ายปัสสาวะเป็นความประทุษร้ายที่ไม่สมควรอย่างยิ่ง จำเลยเป็นผู้ก่อเหตุที่ไม่ตรงตามขึ้นก่อน เมื่อจำเลยถูกต่อว่าและไม่ว่าจะถูกตบท้ายทอยโดยบุคคลใดในฝ่ายผู้เสียหายหรือไม่ จำเลยพึงต้องอดทน การที่จำเลยตอบโต้โดยมีการต่อปากต่อคำนำไปสู่การวิวาทที่รุนแรงแล้วจำเลยใช้อาวุธปืนในการวิวาท โดยไม่

¹¹ เกียรติขจร วิจารณ์สวัสดิ์, เรื่องเดียวกัน, หน้า 283.

¹² กระทำโดยทางตรง หมายถึง การใช้ผู้อื่นเป็นเครื่องมือโดยผู้อื่นไม่มีการกระทำ.

ปรากฏว่าฝ่ายผู้เสียหายใช้อาวุธปืน เช่น จำเลย ดังนี้จำเลยหาสิทธิที่จะอ้างว่ากระทำเพื่อป้องกัน โดยชอบด้วยกฎหมายหรือกระทำเพราะบันดาลโทสะได้ไม่ (คำพิพากษาฎีกาที่ 5371/2542) แต่อย่างไรก็ตาม ถ้าการทำร้ายหรือก่อเหตุได้ขาดตอนไปแล้ว ผู้กระทำที่มีสิทธิอ้างป้องกันได้ เช่น จำเลยแม้จะเป็นฝ่ายก่อเหตุโดยใช้อาวุธปืนตบหน้า ร. ในบริเวณงาน แต่ก็เลิกกรากันไปแล้ว จำเลยเดินกลับบ้าน ผู้เสียหายเดินตามไปทันบนสะพานซึ่งอยู่ห่างจากบริเวณงาน 500 เมตร ถือได้ว่าเหตุการณ์ในตอนแรกขาดตอนไปแล้ว ทั้งที่ผู้เสียหายไม่ใช่ผู้ที่ถูกจำเลยทำร้าย ผู้เสียหายจะทำร้ายจำเลย จำเลยจึงมีสิทธิกระทำเพื่อป้องกันได้ (คำพิพากษาฎีกาที่ 6106/2533)

ผู้สมัครใจเข้าสู่หรือทะเลาะวิวาท การสมัครใจเข้าสู่สู้กันหรือเริ่มทะเลาะวิวาทกัน เป็นการสมัครใจเข้าเสี่ยงภัยโดยแท้ ภัยอันตรายที่จะเกิดขึ้นจึงไม่ถือว่าเป็นภัยอันตรายอันเกิดจากการประทุษร้าย อันละเมิดต่อกฎหมาย จึงไม่เป็นเหตุที่จะอ้างกระทำเพื่อป้องกันได้ เช่น ภริยาของจำเลยกับผู้เสียหายสมัครใจทะเลาะวิวาททำร้ายร่างกายซึ่งกันและกัน มิใช่เป็นภัยอันตรายซึ่งเกิดจากการประทุษร้ายอันละเมิดต่อกฎหมาย จำเลยจึงไม่อาจอ้างได้ว่าการที่จำเลยใช้มีดแทงผู้เสียหายเป็นการกระทำเพื่อป้องกันสิทธิของภริยาจำเลย ตามมาตรา 68 (คำพิพากษาฎีกาที่ 5640/2533) จำเลยที่ 1 ซึ่งเป็นบิดาของจำเลยที่ 2 ได้สมัครใจวิวาทชกต่อยกับผู้เสียหาย จำเลยที่ 2 เข้าห้ามปราบมิให้ผู้เสียหายทำร้ายร่างกายจำเลยที่ 1 ผู้เสียหายกลับชกต่อยและเตะจำเลยที่ 2 จนเซไป **แม้ผู้เสียหายจะหวนกลับไปทำร้ายร่างกายจำเลยที่ 1 อีก ก็เป็นเหตุการณ์ซึ่งเกิดขึ้นต่อเนื่องในขณะที่วิวาทกัน จำเลยที่ 2 จึงไม่มีสิทธิที่จะใช้เก้าอี้ตีผู้เสียหายเพื่อป้องกันจำเลยที่ 1 ได้** ทั้งไม่อาจอ้างได้ว่าการกระทำเพื่อป้องกันสิทธิของตนเองด้วย เพราะภัยอันตรายซึ่งเกิดจากการประทุษร้ายอันละเมิดต่อกฎหมายที่เกิดแก่จำเลยที่ 2 เองคือถูกผู้เสียหายชกต่อยและเตะจนเซได้ผ่านพ้นไปแล้ว แต่ถือได้ว่าจำเลยที่ 2 ได้กระทำโดยบันดาลโทสะ เพราะถูกจำเลยที่ 1 ชมเหงอย่างร้ายแรงด้วยเหตุอันไม่เป็นธรรมตามมาตรา 72 (คำพิพากษาฎีกาที่ 5698/2537) ถึงแม้ตามกฎหมายจะอนุญาตให้บุคคลกระทำเพื่อป้องกันสิทธิของผู้อื่นได้ แต่ข้อเท็จจริงตามคดีนี้จำเลยที่ 2 จะอ้างกระทำเพื่อป้องกันสิทธิของจำเลยที่ 1 ไม่ได้ เพราะตัวจำเลยที่ 1 เอง ก็ไม่มีสิทธิอ้างป้องกันตัวเองเนื่องจากสมัครใจวิวาทกับผู้เสียหาย

ผู้ที่สมัครใจให้ผู้อื่นกระทำกับตัวเองก่อน กรณีนี้ก็เช่นเดียวกัน การที่ผู้กระทำสมัครใจให้ผู้อื่นกระทำกับตัวเองก่อนก็แสดงว่าผู้นั้นสมัครใจเข้าเสี่ยงภัยเอง ภายหลังจะอ้างว่ากระทำเพื่อป้องกันจากภัยอันตรายซึ่งเกิดจากการประทุษร้ายอันละเมิดต่อกฎหมายจึงไม่ได้ เช่น เอกพูดทำทนายให้โทใช้มีดแทงเอก โดยอ้างว่ามีพระเครื่องดีแทงไม่เข้าไม่มีใครทำอันตรายแก่ร่างกายได้ โทต้องการทดลองจึงจี้มีดจะแทงเอก เอกเกิดความกลัวและหวาดเสียวจึงใช้มีดแทงสวนไปที่โทจนได้รับอันตราย ดังนี้ การกระทำของเอกจะอ้างป้องกันตัวเองไม่ได้ เพราะเอกสมัครใจให้โทกระทำกับเอกก่อน

ดังนั้น ถึงแม้กฎหมายจะให้บุคคลกระทำการเพื่อป้องกันสิทธิของตนหรือของผู้อื่นได้ แต่ดังที่กล่าวแล้วว่า ตัวบุคคลนั้นเองหรือผู้อื่นจะต้องมีสิทธิที่จะป้องกันตนเองได้ ถ้าเข้าใน 3 กรณีข้างต้นผู้กระทำก็ย่อมไม่มีสิทธิที่จะกระทำเพื่อป้องกัน

2.3.5 ป้องกันพอสมควรแก่เหตุ การกระทำเพื่อป้องกันโดยชอบด้วยกฎหมายซึ่งเป็นเหตุยกเว้นความผิดตามมาตรา 68 ต้องเป็นการกระทำที่พอสมควรแก่เหตุ กล่าวคือ การกระทำนั้นไม่เกินขอบเขต ดังนั้นถ้าการกระทำเกินสมควรแก่เหตุ ก็ยังถือว่าการกระทำนั้นเป็นความผิดเพียงแต่ตามมาตรา 69 ศาลจะลดโทษให้น้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับความผิดนั้นเพียงใดก็ได้ อย่างไรก็ตามจะถือว่า การกระทำเพื่อป้องกันพอสมควรแก่เหตุหรือไม่ก็มีหลักในการพิจารณา 2 ประการ¹³ **ประการแรก** พิจารณาจากหลักวิธีทางน้อยที่สุดเท่าที่จะต้องกระทำ **และประการที่สอง** พิจารณาจากหลักได้สัดส่วน **หลักวิธีทางน้อยที่สุด** ก็หมายถึงผู้กระทำจะต้องใช้มาตรการขั้นต่ำสุดในการกระทำเพื่อให้พ้นภัย ดังนั้นหากยังมีวิธีทางอื่นหรือทางเลือกอื่นที่สามารถกระทำได้ ผู้กระทำก็ต้องใช้วิธีทางในขั้นต่ำสุด เช่น ผู้ตายบุกกรุกเข้าไปฉุดคร่าบุตรสาวของจำเลยถึงในบ้าน เมื่อจำเลยเข้ามาขัดขวางหรือห้ามปรามกลับถูกผู้ตายทำร้ายจนล้มลงแล้วผู้ตายจะพาบุตรสาวของจำเลยออกจากบ้านไป การที่จำเลยใช้อาวุธปืนยิงผู้ตายในเวลาฉุกเฉินหุ้กะทันหัน 4 นัด เป็นเหตุให้ผู้ตายถึงแก่ความตาย โดยจำเลยกระทำไปเพื่อช่วยเหลือบุตรของตนให้พ้นภัยอันตรายที่เกิดขึ้นเฉพาหน้า และภัยอันตรายนั้นเกิดขึ้นต่อเนื่องกันอยู่ **ไม่มีทางเลือกที่จะป้องกันด้วยวิธีอื่น** การกระทำของจำเลยจึงเป็นการป้องกันโดยชอบด้วยกฎหมาย (คำพิพากษาฎีกาที่ 555/2530) ส่วนหลักการกระทำได้สัดส่วน หมายถึง ระดับของภัยอันตรายที่จะเกิดขึ้นกับการกระทำเพื่อป้องกันได้สัดส่วนกันหรือไม่ ถ้าได้สัดส่วนกันก็ถือว่าเป็นการป้องกันพอสมควรแก่เหตุ เช่น ผู้เสียหายเป็นฝ่ายก่อเหตุโดยด่าว่าและทำร้ายจำเลยกับพวกมาโดยตลอดในช่วงที่เกิดเหตุ จำเลยเห็นผู้เสียหายอยู่ห่างประมาณ 2 เมตร ขณะนั้นผู้ตายเดินเข้ามาหาโดยถือขวดเบียร์เงื่อในลักษณะจะตีจำเลย ซึ่งเหตุดังกล่าวเกิดขึ้นต่อหน้าโดยกะทันหัน ถือว่ามีภัยอันตรายอันใกล้จะถึง จำเลยจึงมีสิทธิที่จะกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อป้องกันตนเองได้ ที่จำเลยใช้อาวุธปืนพกยิงขึ้นฟ้า 1 นัด ก็เพื่อป้องกันมิให้ผู้เสียหายเข้ามาทำร้าย หลังจากนั้นจำเลยก็ไม่ได้ทำกรอย่างใดอีก และเหตุการณ์สงบลงโดยมีเพื่อนผู้เสียหายพาผู้เสียหายออกไป การที่จำเลยใช้อาวุธปืนยิงขึ้นฟ้าเพียงนัดเดียวดังกล่าว ถือได้ว่าพอสมควรแก่เหตุ การกระทำของจำเลยจึงเป็นการป้องกันโดยชอบด้วยกฎหมายตามมาตรา 68 (คำพิพากษาฎีกาที่ 9608/2556) ข้อเท็จจริงตามคดีนี้ศาลก็วินิจฉัยว่า การกระทำของจำเลยได้สัดส่วนกับภัยอันตรายที่จะเกิดจากการกระทำอันละเมิดต่อกฎหมายของผู้เสียหาย หลักพิจารณาทั้ง 2 ประการว่า การกระทำเพื่อป้องกัน

¹³เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์, เรื่องเดิม, หน้า 287.

เกินสมควรแก่เหตุหรือไม่ บางกรณีศาลก็พิจารณาจากหลักอันใดอันหนึ่ง แต่บางกรณีศาลก็ต้องใช้ ทั้ง 2 หลัก คือ เป็นวิธีทางน้อยที่สุดและการกระทำได้สัดส่วนประกอบกัน และในที่สุดแล้วถ้าเห็นว่าการกระทำเพื่อป้องกันเกินสมควรแก่เหตุ หรือเกินกว่ากรณีแห่งการจำต้องกระทำเพื่อป้องกัน ศาลจะลงโทษน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับความผิดนั้นเพียงใดก็ได้ ตามมาตรา 69¹⁴

3. ผู้กระทำสำคัญผิด

ความสำคัญผิดของผู้กระทำมี 2 กรณีคือ สำคัญผิดในตัวบุคคลตามมาตรา 61 หมายถึง ผู้กระทำเจตนากระทำต่อบุคคลหนึ่ง แต่ได้กระทำต่ออีกบุคคลหนึ่งโดยสำคัญผิดกับสำคัญผิดในข้อเท็จจริงตามมาตรา 62 หมายถึง ความจริงไม่มีข้อเท็จจริงนั้นอยู่แต่ผู้กระทำสำคัญผิดว่ามีข้อเท็จจริงนั้น

มาตรา 62 วรรคแรก บัญญัติว่า “ข้อเท็จจริงใด ถ้ามีอยู่จริงจะทำให้การกระทำไม่เป็นความผิดหรือทำให้ผู้กระทำไม่ต้องรับโทษหรือได้รับโทษน้อยลง แม้ข้อเท็จจริงนั้นจะไม่มีอยู่จริง แต่ผู้กระทำสำคัญผิดว่ามีอยู่จริง ผู้กระทำไม่มีความผิด หรือได้รับยกเว้นโทษหรือได้รับโทษน้อยลงแล้วแต่กรณี”

มาตรา 62 นี้จะต้องเป็นกรณีผู้กระทำมีเจตนาในการกระทำแต่เจตนาเกิดจากความสำคัญผิด ดังนั้น ถ้าผู้กระทำไม่มีเจตนาอยู่แล้ว เช่น ความไม่รู้ข้อเท็จจริงตามมาตรา 59 วรรคสาม ก็ไม่ต้องนำ มาตรา 62 มาบังคับใช้ เพราะในเมื่อผู้กระทำไม่มีเจตนาที่เป็นเรื่องขาดองค์ประกอบภายใน ความผิดก็ จะไม่เกิด สำหรับข้อเท็จจริงตามมาตรา 62 จะมี 2 อย่างคือ **ข้อเท็จจริงที่มีอยู่จริง กับข้อเท็จจริงตามที่สำคัญผิด** ซึ่งให้ดูว่าข้อเท็จจริงใดเป็นคุณหรือเป็นผลร้ายกับผู้กระทำ ความผิด ถ้าข้อเท็จจริงที่มีอยู่จริงเป็นผลดีกับผู้กระทำอยู่แล้ว ก็ถือเอาตามข้อเท็จจริงนั้นไม่ต้องนำมาตรา 62 มาบังคับใช้ แต่ถ้า**ข้อเท็จจริงที่มีอยู่จริงเป็นผลร้ายกับผู้กระทำ ส่วนข้อเท็จจริงที่สำคัญผิดว่ามีอยู่จริงเป็นผลดีกับผู้กระทำ** ดังนี้จึงนำมาตรา 62 มาบังคับใช้โดยถือเอาตามที่สำคัญผิด¹⁵

¹⁴มาตรา 69 บัญญัติว่า “ในกรณีที่บัญญัติไว้ในมาตรา 67 และมาตรา 68 นั้น ถ้าผู้กระทำได้กระทำไปเกินสมควรแก่เหตุหรือเกินกว่ากรณีแห่งความจำเป็นหรือเกินกว่ากรณีแห่งการจำต้องกระทำเพื่อป้องกัน ศาลจะลงโทษน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับความผิดนั้นเพียงใดก็ได้ แต่ถ้าการกระทำนั้นเกิดจากความตื่นเต้น ความตกใจ หรือความกลัว ศาลจะไม่ลงโทษผู้กระทำก็ได้.”

¹⁵เกียรติขจร วิจารณ์สวัสดิ์, เรื่องเดิม, หน้า 145.

3.1 หลักเกณฑ์ของมาตรา 62 วรรคแรก

3.1.1 ข้อเท็จจริงถ้ามีอยู่จริง ทำให้การกระทำไม่เป็นความผิด เช่น การกระทำเพื่อป้องกันโดยชอบด้วยกฎหมาย หรือทำให้ผู้กระทำไม่ต้องรับโทษ เช่น การกระทำด้วยความจำเป็นตามมาตรา 67 หรือทำให้ผู้กระทำได้รับโทษน้อยลง เช่น บันดาลโทษตามมาตรา 72 หมายถึง ถ้ามีข้อเท็จจริงดังกล่าวจริงก็จะเป็นคุณต่อผู้กระทำเพราะผู้กระทำไม่มีความผิด หรือไม่ต้องรับโทษหรือได้รับโทษน้อยลง

3.1.2 ข้อเท็จจริงนั้นไม่มีอยู่จริงแต่ผู้กระทำสำคัญผิดว่ามีอยู่จริง หมายถึง ตามความเป็นจริงไม่มีข้อเท็จจริงซึ่งจะเป็นเหตุให้ผู้กระทำต้องกระทำการเพื่อป้องกัน หรือกระทำด้วยความจำเป็นหรือบันดาลโทษ แต่ผู้กระทำสำคัญผิดหรือเข้าใจผิดว่ามีเหตุหรือมีข้อเท็จจริงนั้นจึงได้กระทำไปเพื่อป้องกันหรือกระทำด้วยความจำเป็น หรือกระทำโดยบันดาลโทษ

3.1.3 ผู้กระทำย่อมไม่มีความผิด หรือได้รับยกเว้นโทษ หรือได้รับโทษน้อยลง หมายถึง กฎหมายให้ถือเอาตามข้อเท็จจริงที่ผู้กระทำสำคัญผิดซึ่งเป็นคุณหรือเป็นผลดีกับผู้กระทำนั่นเอง

อย่างไรก็ตาม ถ้าความสำคัญผิดว่ามีอยู่จริงตามมาตรา 62 วรรคแรก ได้เกิดขึ้นด้วยความประมาทของผู้กระทำ มาตรา 62 วรรคสอง ให้ผู้กระทำรับผิดฐานกระทำโดยประมาท ในกรณีที่กฎหมายบัญญัติไว้โดยเฉพาะว่า การกระทำนั้นผู้กระทำจะต้องรับโทษแม้กระทำโดยประมาท

4. การกระทำเพื่อป้องกันเพราะความสำคัญผิด

การกระทำเพื่อป้องกันตามมาตรา 68 และความสำคัญผิดในข้อเท็จจริงตามมาตรา 62 วรรคแรก ผู้เขียนได้แยกหลักเกณฑ์และอธิบายตามลำดับไว้แล้ว ดังนั้นการกระทำเพื่อป้องกันเพราะความสำคัญผิดตามมาตรา 68 ประกอบมาตรา 62 จึงประกอบด้วยหลักเกณฑ์ที่สำคัญดังนี้

4.1 ข้อเท็จจริงที่มีอยู่จริง หมายถึง ข้อเท็จจริงที่มีอยู่จริงหรือตามความเป็นจริงไม่มีภัยอันตราย ซึ่งเกิดจากการประทุษร้ายอันละเมิดต่อกฎหมายที่จะเกิดกับผู้กระทำหรือเกิดกับผู้อื่น จึงไม่มีเหตุให้ผู้กระทำจะอ้างว่าได้กระทำเพื่อป้องกันได้ ดังนั้น ถ้าถือเอาตามข้อเท็จจริงที่มีอยู่จริง ผู้กระทำย่อมมีความผิดตามกฎหมายเพราะไม่เข้าเหตุยกเว้นความผิด จึงเห็นได้ว่าข้อเท็จจริงที่มีอยู่จริงเป็นผลร้ายกับผู้กระทำ

4.2 ข้อเท็จจริงตามที่ผู้กระทำสำคัญผิด หมายถึง แม้ข้อเท็จจริงที่มีอยู่จริงตามข้อ 4.1 จะไม่มีอยู่จริง คือ ไม่มีภัยอันตรายซึ่งเกิดจากการประทุษร้ายอันละเมิดต่อกฎหมายที่จะเกิดขึ้นอันเป็นเหตุ

ให้ผู้กระทำต้องกระทำเพื่อป้องกันตนเองหรือผู้อื่นแต่ผู้กระทำสำคัญผิดหรือเข้าใจผิดว่าจะมีภัยอันตรายนั้นเกิดขึ้น ผู้กระทำจึงได้กระทำเพื่อป้องกัน จึงเห็นได้ว่า ถ้าถือเอาข้อเท็จจริงตามที่ผู้กระทำสำคัญผิดจะเป็นคุณหรือเป็นผลดีกับผู้กระทำ เพราะผู้กระทำจะไม่มี ความผิดหรือเป็นเหตุ ยกเว้นความผิด

4.3 ผู้กระทำได้กระทำเพื่อป้องกันโดยความสำคัญผิด หมายถึง ด้วยความสำคัญผิดตามข้อ 4.2 ว่าจะมีภัยอันตรายซึ่งเกิดจากการประทุษร้ายต่อกฎหมายจะเกิดขึ้น ผู้กระทำจึงได้กระทำเพื่อป้องกันตนเองหรือผู้อื่น จึงเรียกว่า เป็นการกระทำเพื่อป้องกันเพราะความสำคัญผิดตามมาตรา 68 ประกอบมาตรา 62 วรรคแรก

4.4 ผู้กระทำไม่มีความผิด หมายถึง กฎหมายมาตรา 62 วรรคแรก ให้ถือเอาตามข้อเท็จจริงตามที่ผู้กระทำสำคัญผิด ซึ่งเป็นข้อเท็จจริงที่เป็นคุณหรือเป็นผลดีกับผู้กระทำ เช่น

คำพิพากษาฎีกาที่ 1947/2546 จำเลยยิงรถโจทก์ร่วมโดยสำคัญผิดในข้อเท็จจริงว่า โจทก์ร่วมเป็นคนร้ายที่ประสงค์จะขับรถพุ่งเข้าชนเพื่อฆ่าจำเลย เมื่อจำเลยกระโดดหลบไปทางด้านข้างและรถโจทก์ร่วมแล่นไปทับจุดที่จำเลยนั่งอยู่ จำเลยก็ใช้อาวุธปืนยิงไปที่รถของโจทก์ร่วมทันทีทันใด เป็นเหตุที่ต่อเนื่องและเป็นภัยอันตรายที่ใกล้จะถึงตัวจำเลยแล้ว จำเลยจึงมีสิทธิป้องกันตนเองได้ การที่จำเลยใช้อาวุธปืนสั้นที่มีติดตัวอยู่ยิงไปถูกรถของโจทก์ร่วมเพียง 1 นัด แล้วก็หยุดไม่ยิงซ้ำอีกทั้งๆ ที่มีกระสุนเหลืออยู่อีก 5 นัด และจำเลยไม่รู้ว่าคนขับรถดังกล่าวเป็นใคร มีอาวุธอยู่หรือไม่ กรณีถือได้ว่าการกระทำของจำเลยเป็นการพอสมควรแก่เหตุ เป็นการป้องกันโดยชอบด้วยกฎหมายและโดยสำคัญผิดตามมาตรา 68 ประกอบมาตรา 62 จำเลยจึงไม่มีความผิดฐานพยายามฆ่าโจทก์ร่วม

คำพิพากษาฎีกาที่ 3869/2546 ในช่วงเวลาเกิดเหตุในละแวกบ้านจำเลยมีโจรผู้ร้ายชุกชุมและก่อนเกิดเหตุจำเลยเคยถูกคนร้ายเข้ามาลักทรัพย์ในบ้าน คืนเกิดเหตุผู้ตายได้ปีนเข้าบ้านจำเลยทางช่องลมโดยปราศจากเหตุอันสมควร ย่อมทำให้จำเลยสำคัญผิดว่าผู้ตายเป็นคนร้าย และในขณะนั้นจำเลยย่อมไม่อาจรู้ว่าผู้ตายจะมีอาวุธหรือไม่เพราะในห้องที่เกิดเหตุมืดและเป็นเวลากะทันหัน ถ้าเป็นคนร้ายที่จะมาทำร้ายจำเลยจริงแล้ว จำเลยก็อาจได้รับอันตรายก่อนที่จะทำการป้องกันได้ทันทั่วทั้งและจำเลยยิงผู้ตายเพียง 1 นัด เมื่อผู้ตายล้มลงจำเลยก็ได้ยิงผู้ตายแต่อย่างใด การกระทำของจำเลยจึงพอสมควรแก่เหตุ เป็นการป้องกันโดยชอบด้วยกฎหมายโดยสำคัญผิดตามมาตรา 68 ประกอบมาตรา 62 วรรคแรก

ในตัวอย่างคำพิพากษาฎีกาทั้งสองคดีนี้จะเห็นได้ว่าตามข้อเท็จจริงที่มีอยู่จริงไม่มีภัยอันตรายซึ่งเกิดจากการประทุษร้ายอันละเมิดต่อกฎหมายที่จะเกิดกับผู้กระทำ แต่ผู้กระทำสำคัญ

ผิดในข้อเท็จจริงว่า กำลังจะมีภัยอันตรายดังกล่าวเกิดขึ้น จึงได้กระทำเพื่อป้องกัน ศาลจึงเห็นว่าเป็นการกระทำเพื่อป้องกันโดยสำคัญผิดตามมาตรา 68 ประกอบมาตรา 62 วรรคแรก ผู้กระทำจึงไม่มีความผิด

ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วว่า ถ้าความสำคัญผิดของผู้กระทำเกิดจากความประมาท มาตรา 62 วรรคสอง ให้ผู้กระทำรับผิดฐานกระทำโดยประมาท ในกรณีที่กฎหมายบัญญัติไว้โดยเฉพาะว่า การกระทำนั้นผู้กระทำจะต้องรับโทษแม้กระทำโดยประมาท เช่น คำพิพากษาฎีกาที่ 872/2510 (ประชุมใหญ่) จำเลยใช้ปืนยิงเด็กซึ่งส่องไฟหอกบที่ริมรั้วบ้านของจำเลยถึงแก่ความตาย โดยจำเลยสำคัญผิดว่าเป็นคนร้ายจะฆ่าพี่จำเลย เป็นการป้องกันซึ่งเกินกว่ากรณีแห่งการจำต้องกระทำเพื่อป้องกัน จึงมีความผิดตามมาตรา 288 ประกอบมาตรา 69 และความสำคัญผิดเกิดโดยประมาทของจำเลย จำเลยย่อมมีความผิดฐานทำให้คนตายโดยประมาทโดยผลของมาตรา 62 วรรคสอง กรณีเช่นนี้เป็นเรื่องกรรมเดียวผิดกฎหมายหลายบท จึงต้องลงโทษเรื่องฆ่าโดยป้องกันเกินกว่ากรณีอันเป็นบทหนักตามมาตรา 90 แต่ถ้าการกระทำของจำเลยเป็นการป้องกันพอสมควรแก่เหตุซึ่งไม่มีความผิด ก็คงเหลือเพียงความผิดในส่วนที่สำคัญผิดโดยประมาทตามมาตรา 62 วรรคสอง คือความผิดฐานทำให้คนตายโดยประมาท ตามมาตรา 291 ฐานเดียว

ตามคำพิพากษาฎีกาในเรื่องนี้ ประเด็นที่ศาลฎีกาวินิจฉัย มีดังนี้

ประเด็นแรก การกระทำของจำเลยเป็นการกระทำเพื่อป้องกันโดยสำคัญผิดตามมาตรา 62 วรรคแรก แต่เป็นการป้องกันเกินกว่ากรณีแห่งการจำต้องกระทำเพื่อป้องกันตามมาตรา 69 จำเลยจึงมีความผิดฐานฆ่าคนตายโดยเจตนา ตามมาตรา 288 แต่ศาลจะลงโทษน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้เพียงใดก็ได้ตามมาตรา 69

ประเด็นที่สอง ความสำคัญผิดของจำเลยตามมาตรา 62 วรรคแรก เกิดจากความประมาท จำเลยจึงมีความผิดฐานกระทำโดยประมาทเป็นเหตุให้ผู้อื่นถึงแก่ความตายตามมาตรา 291

ประเด็นที่สาม การกระทำของจำเลยเป็นเรื่องกรรมเดียวผิดกฎหมายหลายบทตามมาตรา 90 จึงลงโทษตามมาตรา 288 ประกอบมาตรา 69 ซึ่งเป็นบทที่มีโทษขั้นสูงหนักกว่าโทษขั้นสูงของความผิดตามมาตรา 291

5. บทสรุป

การกระทำเพื่อป้องกันโดยชอบด้วยกฎหมายเป็นเหตุยกเว้นความผิด เพราะผู้กระทำไม่มีความผิด การกระทำเพื่อป้องกันจึงต้องครบหลักเกณฑ์ คือ มีภัยอันตรายซึ่งเกิดจากการประทุษร้ายอันละเมิดต่อกฎหมาย ไม่ว่าจะเป็นการละเมิดกฎหมายอาญาหรือกฎหมายแพ่ง และไม่ว่าจะเกิดจาก

การกระทำโดยเจตนาหรือโดยประมาท ถ้าภัยอันตรายนั้นไม่ได้ละเมิดต่อกฎหมายก็จะอ้างกระทำเพื่อป้องกันไม่ได้ ภัยอันตรายนั้นก็ต้องใกล้จะถึง หมายถึง ภัยอันตรายกำลังจะเกิดขึ้นหรือได้เกิดขึ้นแล้วและภัยยังคงอยู่ ส่วนการกระทำเพื่อป้องกันล่วงหน้าก็ให้กระทำได้ถ้าเห็นได้ว่าหากไม่กระทำเพื่อป้องกันล่วงหน้าต่อมาภัยอันตรายก็จะเกิดขึ้น หรือแม้ไม่ได้กระทำล่วงหน้าแต่ขณะเกิดเหตุผู้กระทำก็ต้องกระทำเช่นนั้นเพื่อป้องกันอยู่ดี การกระทำเพื่อป้องกันกฎหมายยอมให้บุคคลกระทำเพื่อป้องกันตนเองหรือป้องกันบุคคลอื่นก็ได้ แต่ตนเองก็ดีหรือบุคคลอื่นก็ดี จะต้องมีความเชื่อที่จะป้องกันได้ และการป้องกันซึ่งจะไม่เป็นความผิดตามมาตรา 68 ก็ต้องกระทำไปพอสมควรแก่เหตุ โดยพิจารณาจากหลักวิธีทางน้อยที่สุดหรือหลักการได้สัดส่วนถ้าการป้องกันเกินกว่าเหตุก็ยังคงมีความผิดเพียงแต่ศาลจะลงโทษน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับความผิดนั้นเพียงใดก็ได้ ตามมาตรา 69

กรณีกระทำเพื่อป้องกันเพราะสำคัญผิด หมายถึง ข้อเท็จจริงตามความเป็นจริงไม่มีภัยอันตรายซึ่งเกิดจากการประทุษร้ายอันละเมิดต่อกฎหมาย อันจะเป็นเหตุให้ต้องกระทำเพื่อป้องกัน แต่ผู้กระทำสำคัญผิดว่าจะมีภัยอันตรายดังกล่าวเกิดขึ้นจึงได้กระทำด้วยเจตนาเพื่อป้องกันตามมาตรา 62 วรรคแรก กฎหมายให้ผู้กระทำไม่มีความผิด โดยถือเอาตามข้อเท็จจริงที่ผู้กระทำสำคัญผิด ซึ่งเป็นผลดีหรือเป็นคุณกับผู้กระทำ อย่างไรก็ตาม ถ้าความสำคัญผิดตามมาตรา 62 วรรคแรกเกิดจากความประมาทของผู้กระทำมาตรา 62 วรรคสอง ก็ให้ผู้กระทำรับผิดฐานกระทำโดยประมาทในกรณีที่กฎหมายบัญญัติไว้โดยเฉพาะว่า การกระทำนั้นผู้กระทำจะต้องรับโทษแม้กระทำโดยประมาท

บรรณานุกรม

- เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์. คำอธิบายกฎหมายอาญา ภาค 1. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2543.
- จิตติ ติงศภัทย์. กฎหมายอาญา ภาค 1. กรุงเทพมหานคร: สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา, 2525.
- วิเชียร ติเรกอุดมศักดิ์. กฎหมายอาญาพิสดาร เล่ม 1. ฉบับปรับปรุงใหม่ ปี 2562. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แสงจันทร์การพิมพ์, 2562.
- สทฤษฎ์ กิตติศุภการ. หลักและคำพิพากษากฎหมายอาญา. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อมรินทร์, 2561.
- หยุด แสงอุทัย. กฎหมายอาญา ภาค 1. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2523.
- Andenaes, Johannes. *The General Part of the Criminal Law of Norway*. London: Sweet & Maxwell, 1965.